

Félagsmálaráðuneytið Ásmundur Einar Daðason Félags- og barnamálaráðherra

Lenging fæðingarorlofs á Íslandi er frábært skref fyrir börn og foreldra á landinu og því ber að fagna. Fæðingarorlof og leikskólakerfið er sá þáttur sem hefur að mínu mati verið sá veigamesti í jafnréttisbaráttu formæðra okkar og grundvöllur fyrir atvinnuþátttöku kvenna.

Að þessu sögðu þá tel ég að við getum gert betur og nálgast fæðingarorlofið út frá þörfum barnsins. Sæunn Kjartansdóttir skrifaði frábæra bók um fyrstu 1000 dagana í lífi barns. Þar er meðal annars tekið fram að: „*Rannsóknir sýna að fyrstu þúsund dagarnir í lífi barns – frá getnaði til tveggja ára aldurs – hafa afgerandi áhrif á framtíðarheilbrigði þess. Ástrík og næm samskipti á þessum tíma leggja mikilvægan grunn að þroska barnsins sem vitsmuna-, tilfinninga- og félagsveru. Þess vegna þarf það nærgætna umönnun frá fólki sem þykir vænt um það, skilur þarfir þess og hefur þær í fyrirrúmi.*” (Sæunn Kjartansdóttir, 2015)

Í ljósi þessa þá liggur í augum uppi að fá barn ekki að njóta alls fæðingarorlofs með sínum nánustu stendur það höllum fæti gagnvart lífinu sé miðað við barn sem nýtur alls orlofsins með sínum nánustu. Að lengja fæðingarorlofið upp í 12 mánuði er mjög gott fyrsta skref í að tryggja börnum þá umönnun sem þau eiga rétt á.

Ég legg hinsvegar til að við göngum lengra og stefnum að eftirfarandi:

1. Fæðingarorlof þar til barn fær pláss á leikskóla.

Það getur reynst mjög erfitt að fá pláss hjá dagmömmu nema þegar leikskólar taka inn börn, sem yfirleitt er á haustin. Þegar fæðingarorlofi foreldra líkur utan þess tíma, neyðast foreldrar (yfirleitt mæður) til að lengja orlofið á eigin kostnað. Sé börnum tryggt fæðingarorlof fram að leikskólavist, þá er þeim ekki mismunað eftir því í hvaða mánuði þau fæðast.

Sjálfsgagt hreyfa einhverjir mótbárur við þessu þar sem börn og foreldrar fengju þá mislangt orlof eftir því hvenær barn fæðist. Best væri að upplýst umræða færi fram um sanngirni þessa, en hægt væri að leysa það með því að fæðingarorlof frá ríkinu væri til 18 mánaða aldurs, og eftir það væri það sveitarfélagsins að útvega leikskólapláss. Geti sveitarfélagið það ekki, greiði það foreldri sömu upphæð og fæðingarorlofssjóður gerði þar til að búið er að útvega leikskólapláss. Þetta fyrirkomulag myndi þá líka virka sem hvati fyrir sveitarfélög að hafa gott aðgengi að leikskólum.

2. Fæðingarorlof er réttur barnsins.

Fæðingarorlofið hefur verið nýtt sem tól í jafnréttisbaráttu kynjanna. Það var nauðsynlegt á sínum tíma og til fyrirmyndar. Í dag hins vegar virðist þetta koma niður á rétti barna þar sem hámarksgreiðslur úr fæðingarorlofssjóði hafa hamlað fjölskyldum að tekjuhærri einstaklingurinn taki sitt eyrnamerka orlof.

Fjölskyldur eru allskonar í dag og aðstæður mismunandi. Til að tryggja að barn fái allt sitt orlof er nauðsynlegt að sem flestir mánuðir séu eyrnamerkir því sjálfu. Sjálfsagt er að eyrnamerkja eitthvað til móður og maka (t.d. 3 mánuði á haus), en leyfa fjölskyldum að ráðstafa rest eins og hentar best hverju heimili.

Þar sem fjölskyldur eru ekki endilega samsettar af móður, föður og börnum í dag, þá mætti útvíkka hverjir mega taka orlof með barninu. Auðvitað þarf að setja einhvern ramma þar í kring, en með samþykki foreldra þá gæti hentað mörgum að afi, amma eða systkini foreldra gætu tekið hluta af orlofi líka. Þetta gæti verið einstæðum foreldrum og einstökum mæðrum mjög mikilvægt.

Til að huga sem best að rétti barnsins og fjölskyldunnar væri æskilegt að móðir og maki gætu ráðstafað að minnsta kosti einum mánuði saman, t.d. í kjölfar fæðingar, án þess að það komi til styttingar á heildar orlofi barnsins. Þetta er sérstaklega mikilvægt þegar önnur börn eru á heimilinu fyrir.

3. Hámarksgreiðslur úr fæðingarorlofssjóði

Eins og áður hefur verið sagt, er fæðingarorlofið og skipting þess á milli foreldra stór þáttur í jafnrétti og rétti barnsins að umgangast báða foreldra sína. Ein mesta hindrun þess að makar taki fæðingarorlof til móts við barnsmæður sínar er tekjufall í orlofi. Ef við viljum að makar taki orlof, þá verður að hækka hámarksgreiðslur.

Ég tel það sanngjarnt að 75% af vinnandi fólki myndi ná að halda 80% af tekjum sínum í orlofi. Gróft reiknað með tölum frá Hagstofunni um laun 2018 uppreiknuð miðað við launavísitölu til 2020, þá væri sú tala 732.000kr, eða um 132.000kr hærri en hámarksgreiðslan er í dag. Hámarksgreiðslan væri í kjölfarið ekki föst tala, heldur myndi hún haldast í hendur við launavísitölu.

Til að byggja enn betur undir það að nýta fæðingarorlofsrétt til jafnréttis, þá væri skynsamlegt að miða við 75% af tekjuhærra kyninu. Sú tala er gróft reiknuð 780.000kr. Með þessu væri hvatinn enn meiri fyrir fjölskyldur að tekjuhærri aðilinn taki orlof til jafns við tekjulægri aðilann.

4. Aðkoma vinnuveitenda

Til að tryggja það að fjölskyldur hafi raunverulegt val um það hver tekur orlof með barninu, þá þyrftu verkalýðsfélög að beita sér fyrir því að kjarasamningar tryggi rétt fólks í orlofi. Sjálf myndi ég vilja sjá í öllum kjarasamningum að vinnuveitandi greiði mismun af launum og greiðslum úr fæðingarorlofssjóð upp að einhverju hámarki. Það hámark gæti verið meðaltal efri fjórðungsmarka launa (sem ég mæli með að hámarksgreiðslur úr fæðingarorlofssjóði miði við). Það eru um það bil 914.000kr sé miðað við sömu forsendur og hér að ofan. Tökum við tekjuhærra kynið þá er talan 976.000kr. Aftur myndu þessar tölur hækka til samræmis við launavísitölu.

Önnur leið væri að miða við efri fjórðungsmörk launa þeirra sem vinna hjá umræddu fyrirtæki eða við sömu starfsgrein.

Að auki þyrfti að tryggja eðlilega söfnun réttar til orlofs, og annarra réttinda á meðan fæðingarorlof er tekið, eins og um hefði verið að ræða fulla vinnu þann tíma.

Ríki og sveitarfélög geta að sjálfsögðu ekki skipt sér af samningum vinnumarkaðarins, en geta gengið á undan og sýnt fordæmi í kjarasamningum við sitt starfsfólk.

Þar til þessu hefur verið náð, væri best ef greiðslur úr fæðingarorlofssjóð miðuðu við 100% tekjur fólks fyrir orlof. Við vitum það öll að kostnaður heimilisins lækkar ekki þegar einstaklingur bætist í hópinn.

Ég tel nauðsynlegt að horfa á fæðingarorlofið fyrst og fremst sem rétt barnsins. Til að það verði, þarf það að haldast í hendur að ef bróðurpartur orlofsins er eyrnamerkur sitt hvoru foreldri og ekki framseljanlegur að það hafi ekki teljandi áhrif á heimilsbókhald sem flestra. Ég tel að ef við náum þessum markmiðum hér að ofan þá verði óþarfi að eyrnamerkja orlof til helminga á milli foreldra þannig að barn njóti samvista við báða foreldra sína.

Ég geri mér grein fyrir að þetta þykir kannski heldur mikið, en eflaust getur einhver hag- eða verkfræðingur reiknað ábatann til lengri tíma, sé tekið tillit til rannsóknna sem koma fram í bók Sæunnar Kjartansdóttur sem ég nefndi hér að ofan. Ekki gleyma því að feðraorlof (eins og það var kallað), 40 stunda vinnuvika og jöfn laun þóttu vera óskhyggja fyrir ekki svo löngu síðan, en eru í dag sjálfsagður réttur.

Ég skora því á félags og barnamálaráðherra að horfa á lengingu fæðingar- og foreldraorlofs í 12 mánuði sem gott fyrsta skref í átt að því að tryggja börnum jafnréttisgrundvöll á rétti til orlofs með foreldrum og sínum nánustu frá fæðingu þar til leikskólaganga hefst. Einnig að endurskoða fjölda mánaða sem eru eyrnamerkir foreldrum, þar sem það, eins og staðan er í dag, kemur niður á rétti barnsins.

Setjum markið hærra, þannig að Ísland verði fyrirmynd í réttindum barna og jafnrétti á öllum vígstöðvum.

Kær kveðja
Arna Óskarsdóttir
(4 barna móðir)

Heimildir

Sæunn Kjartansdóttir. (2015). *Fyrstu 1000 dagarnir*. Reykjavík: Mál og Menning.